

COPILĂRIA CA SPAȚIU GENERATOR DE MIT ÎN ROMANUL *KATINKA SAU FANTOMELE DE LA VALEA LUNGĂ*

Delia Badea

Cuvinte-cheie: *Anișoara Odeanu, fantastic, copilărie, spațiu magic, real / imaginar*

Aparținând unei generații literare foarte bine individualizată, prezență remarcabilă și dinamică printre scriitorii epocii (îi amintim aici pe Camil Petrescu, George Călinescu, Hortensia Papadat Bengescu, Mircea Eliade sau Mateiu Caragiale), Anișoara Odeanu este, fără îndoială, cea mai importantă scriitoare a Lugoșului și, probabil, a Banatului. În istoria literaturii noastre feminine, Anișoara Odeanu se alătură unor nume de marcă ale perioadei interbelice, precum Hortensia Papadat – Bengescu, Henriette Yvonne Stahl sau Cella Serghi. Unul dintre maeștrii săi a fost însuși Camil Petrescu, cel care polarizase în jurul său principalele talente literare ale epocii, influențând destine și traiectorii literare. Primele două romane publicate de Anișoara Odeanu în perioada interbelică, *Cămin de domnișoare* (1934) și *Călător din noaptea de ajun* (1936) se înscriu pe traiectoria literaturii - spectacol a momentului, o literatură a prezentului, a cotidianului, în care vitalitatea, ingenuitatea și feminismul construiesc o stare de spirit definitorie pentru epoca interbelică. Romanele sunt foarte bine primite de critica vremii, însuși George Călinescu consacrandu-i autoarei un capitol aparte în *Istoria* sa publicată în 1941, numind-o „întâia ingenuă a literaturii române”. În afara celor două volume deja menționate vor mai apare, postum, romanele *Legile jocului* (1972), *Acele lucruri mari* (1973), *Simina și istoria* (roman publicat fragmentar în volumul *Domnișoara Lou și trandafirul galben*, ediție îngrijită de Cornel Ungureanu, 1985). Romanul *Katinka sau fantomele de la Valea Lungă*, nedatat, a fost publicat parțial în antologia *Crinul, cofetărie pentru doamne* (1997). Abia în anul 2010, mulțumită regretatului Gheorghe Luchescu, romanul este publicat la editura „Orizonturi Universitare”, întregind astfel opera Anișoarei Odeanu. Volumul îngrijit de Gheorghe Luchescu, are o prefață semnată de Cornel Ungureanu și o postfață de Dorin Murariu.

Asemenea romanului *Acele lucruri mari* (1973), *Katinka sau fantomele de la Valea Lungă* este un roman cu iz autobiografic, în care călătoria inițiatică întru descoperirea adevărului guvernează așezarea destinului în lume.

O secvență din copilăria personajului principal, Steluța Băiașu, devine pretext de evadare într-o lume fantastică, în care întâmplări aparent obișnuite capătă dimensiuni fabuloase. Întreaga narațiune, de la prima la ultima pagină, este învăluită într-o notă de mister și suspans, iar personajele aduse în scenă de autoare par desprinse dintr-un basm. Astfel, aventura Steluței care, aflată în vacanță la bunici, pornește prin pădure la cules de ciuperci, se transformă pe nevănuite într-o poveste fantastică, cu duhuri, castele și fantome. Aproape insesizabil, prezentul real este invadat de misterul unor întâmplări dintr-o altă lume, pădurea devenind o poartă către această lume magică. De altfel, cititorul este avertizat, ce-i drept, discret, încă din debutul romanului, asupra turnurii fabuloase pe care urmează să o ia lucrurile: „Vacanța asta din vara anului 1930 nu s-ar fi deosebit prea mult de celelalte, dacă nu ar fi intervenit o *întâmplare neobișnuită* (s.n.) care a avut urmări mult mai ciudate decât ar fi putut cineva să bănuiască”. Rezultă, așadar, o poveste feerică, cu conți și contese, o iubire ca în basme, însă un basm al cărui implicit happy end este brutal suspendat prin readucerea bruscă a cititorului în prezentul narativ.

Steluța, fetița de 12 ani este, de fapt, un alter ego al scriitoarei sau, mai exact, este o personificare a sufletului de copil al autoarei pentru care nostalgia copilăriei pierdute rămâne definitorie. Portretul bunicilor (cei care, prin poveștile lor, deschid porțile către lumea fantasticului), ca și descrierea locurilor copilăriei, sunt realizate prin ochii copilului, cu o atenție minuțioasă acordată fiecărui detaliu. Astfel, imaginea gării, ca poartă de intrare în spațiul magic al copilăriei reprezentat de satul bunicilor, a rămas vie în mintea fetei: „Ajungeam de obicei în zorii zilei în gara mică de țară ale cărei ziduri, din cărămizi aparente roșiatice, abia se întrezăreau prin frunzișul pomilor bătrâni ce o înconjurau – în fața peronului distingeam îndată silueta masivă a bunicului meu care mă cobora din tren și mă ducea de mână în dosul gării, unde ne aștepta căruța ce avea să ne ducă dincolo de păduri”. Satul copilăriei se afla, așadar, *dincolo de pădure*. O pădure misterioasă, labirintică, înfricoșătoare adesea în ochii copilei, o pădure – graniță între două lumi. În apropierea satului se aflau ruinele castelului contelui Miraky Zoltan, acum părăsit. Este spațiul generator de mit, căci poveștile legate de castel și de lumea de acolo o determină pe Steluța să pornească în această călătorie inițiatică. Odată stabilite reperele spațio – temporale (vacanța de vară a anului 1930, la bunici, la Valea Lungă), scriitoarea aduce în scenă o serie de personaje – narator care relatează, pe rând, adeseori intercalat, frânturi din povestea de dragoste dintre Katinka, frumoasa fiică a contelui Miraky Zoltan

și Bela, fiul doicii acesteia, cameristă la castelul contelui. Folosind tehnica povestirii în povestire, autoarea suprapune permanent cele două planuri ale narațiunii: planul prezentului, susținut de întâmplările de vacanță ale Steluței, este astfel dublat de un al doilea plan narativ, al trecutului, reconstituit de cititor cu ajutorul relatărilor diferitelor personaje – narator. Rând pe rând, personaje precum baba Florica, croitoreasa Kocsis Marika, notarul Höldes, sau doica Jolan relatează fragmente din ceea ce au văzut sau au auzit în legătură cu povestea Katinkăi. Odată cu derularea firului epic (întrerupt, periodic, prin reînțoarcerea în prezentul narativ), Steluța se confundă tot mai mult cu frumoasa Katinka, mergând până la identificarea cu dorințele și idealurile unei lumi apuse: „Gândul meu se reînțorcea mereu la pavilionul de vânătoare, la eleganța de acolo și la doamna cea frumoasă” (p. 141), traducând nostalgia personajului, și implicit a autoarei, de a evada într-un timp și un loc de basm. Recunoaștem, aici, o serie de elemente specifice literaturii fantastice: femeia fantomă, venită din lumea de dincolo, zărită adesea de Steluța pierzându-se în pădure, întrepătrunderea visului cu realitatea, oprirea sau iterarea timpului, castelul și spațiul sacru în care se desfășoară întreaga poveste, sunt, toate, elemente caracteristice literaturii fantastice. Mai mult, casa bunicilor, ca loc sacru al copilăriei, își găsește un corespondent în această lume magică, prin imaginea pavilionului de vânătoare.

În acest context, pavilionul devine centrul sacru al unei lumi fabuloase, un Eden regăsit la ieșirea din labirintul pădurii. Aici, în acest spațiu protector, cu puternice conotații simbolice, Jolan, mama de suflet a Katinkăi, este cea care o inițiază pe Steluța, deslușindu-i povestea fiicei contelui. Din poziția personajului – narator omniscient, Jolan îi dezvăluie Steluței secretul poveștii de dragoste dintre Katinka și Bela, aducând astfel la viață o fermecătoare lume, apusă. Istorisirile doicăi au un dublu rol: pe de o parte, ele atenuază misterul, dezvăluind episoade din această poveste magică. Pe de altă parte, prin intermediul acestor povestiri, gesturile și atitudinile personajelor capătă semnificații simbolice. Aflăm, astfel, din relatările lui Jolan, despre evadările repetate ale Katinkăi din cercul strâmt al nobililor, sfidând barierele sociale, pentru a-și petrece timpul alături de tânărul Bela. Katinka devine o prezență mitică, figură romantică și fermecătoare, valențe transferate implicit asupra Steluței. Între aceasta și Jolan se leagă o relație de afecțiune, doica ajungând să vadă în Steluța o reîntrupare a frumoasei Katinka.

Folosind tehnica povestirii în ramă, autoarea întrerupe adesea firul narativ, dezvăluind faptele doar „pe bucățele”, încât cititorul se vede pus în situația de a reconstitui o fermecătoare poveste cu iz de basm, adunând cu grijă bucăți din acest puzzle, pe măsură ce ele îi sunt oferite de personajele - narator aparținând atât prezentului narativ cât și poveștii însăși.

Odată cu moartea Katinkăi (eroina moare răpusă de boală) și cu dezlegarea misterului ce învăluia întreaga poveste, Steluța se desparte de lumea fantastică în care se regăsea, iar această desprindere de fabulos capătă semnificația dramatică a rușinii de lumea magică, lipsită de griji a copilăriei: „Sfârșitul unei lumi care ar fi putut să fie de basm – notează criticul C-tin Buiciuc – este reluat de sfârșitul copilăriei și intrarea în maturitatea simțirii și a gândirii” [BUICIUC p. 15].

Risipirea misterului implică, fatidic, moartea tuturor protagoniștilor acestei lumi. Jolan moare de inimă chiar în pavilionul de vânătoare. Pavilionul însuși, simbol al acestei lumi fabuloase, este mistuit de flăcări. Dispariția pavilionului închide poarta către această lume magică.

Călătoria Steluței se dovedește a fi fost una inițiativă, în care nostalgia copilăriei eroinei ne conduce către o lume de basm. Dar paradisul pierdut se dovedește intangibil, și întoarcerea în prezentul narativ anulează orice posibilă legătură cu spațiul magic al copilăriei.

Planul prezentului se închide, așadar, la rându-i, simetric, peste cel al trecutului. Eliberarea pisoiului lui Jolan în pădure, în finalul romanului, semnifică eliberarea Steluței de suferința trecerii într-o nouă etapă. Ruinele castelului nu mai reprezintă un punct intangibil, semn că trecerea *dincolo de* a fost asumată.

REFERINȚE

[BUICIUC 2011] = Constantin Buiciuc, *Anișoara Odeanu: Katinka sau fantomele de la Valea Lungă*, „Banatul”, VIII, 2011, nr.11, p.15

L'ENFANCE COMME ESPACE GÉNÉRATEUR DU MYTHE DANS LE ROMAN *KATINKA SAU FANTOMELE DE LA VALEA LUNGĂ* (Résumé)

Mots clés: *Anișoara Odeanu, fantastique, espace magique, réel / imaginaire*

Écrivain représentative pour l'histoire de la littérature roumaine d'entre les deux guerres, *Anișoara Odeanu* a été une présence remarquable et dynamique à l'époque.

Notre étude se propose d'analyser le rôle essentiel des éléments fantastiques du roman, en prenant comme point de départ le motif de l'enfance envisagé

comme espace générateur du mythe, essentiel dans les pages du roman. On y reconnaît toute une série d'éléments appartenant à la littérature fantastique: l'arrêt et l'itération du temps, la rencontre entre le rêve et la réalité, le château ou l'espace sacré. Quant à l'architecture de cet espace fantastique, on a démontré que les deux plans de l'action (celui du présent narratif et celui du passé des souvenirs) vont se fermer dans une symétrie parfaite, signe que le passage „au-delà” a été assumé.

Roman à saveur autobiographique, *Katinka*... propose au lecteur un voyage d'initiation à la recherche de la vérité qui regne le placement du destin au monde.